

„Felhő felhőt gyúrva jajgat...”

AZ OROSZ IRODALOM MÁRTÍRIUMA

3. Gumiljov kivégzése

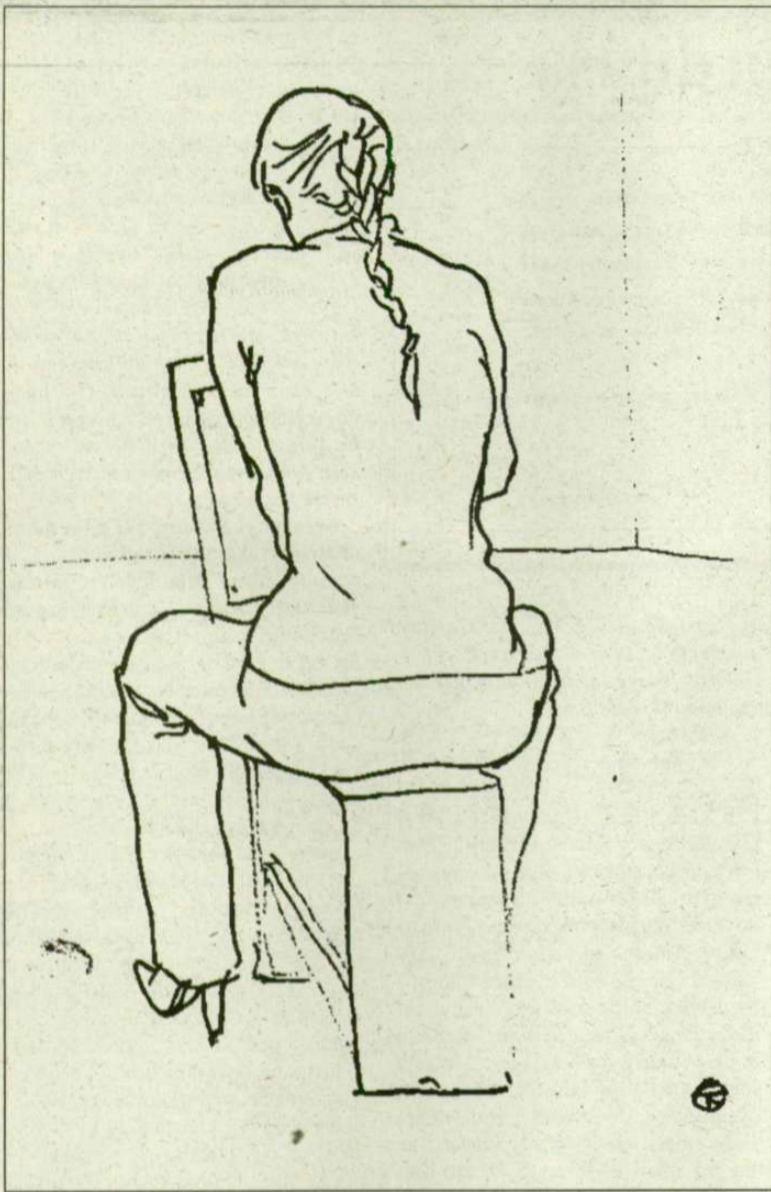
Nyikolaj Gumiljov (1886–1921) az orosz költészet egyik legférfiasabb alakja. Már korai verseiben a konkvisztádorok sorsára vágyik; 1909–10-ben részt vesz egy arfikai expedícióban, s az utazás-ihlette versek életműve fontos részét alkotják; a háborút lelkesen fogadja, s a harcokban két György-keresztet szerezve, közlegényből emelkedik hamarosan a tisztikarba, s rettenetesen élvezi az új szerepet. (Akárcsak Apollinaire, a nagy francia költő, aki szintén örömmel fekszik bele a lövészárkok saráiban – igaz, Gumiljovnál kisebb szerencsével, mert míg az egyetlen karcolás nélkül ússza meg a háborút, Apollinaire halálát a fronton szerzett fejszerűlés okozza.) Ugyanakkor tökéletesen megformált verseket írt, megalapítja a *költők céhé*t (a középkorias „céh” szó a mesterségbeli tudás tiszteletére utal) s a szimbolistákkal szembeforduló akmeista mozgalmat. A „férfias” irányzat egyik legfontosabb költője nő – Anna Ahmatova, aki

1910-ben Gumiljov felesége lesz. (Később elhidegülnek egymástól, elválnak, de Anna egyetlen fia a Gumiljov nevet viseli – a sztálini időkben már bélyegként.) Gumiljovot 1917-ben nyugatra küldik, a szövetségesekhez irányított expedíciós hadtest kötelékében. Párizsba, majd Londonba kerül, ott éri az októberi forradalom híre. Nem politikus alkat, ezért nem lát veszélyt a hazatérésben. A polgárháborúban nem vesz részt egyik oldalon sem, ezért eszébe se jut, hogy katonatiszti múltja miatt bántódás érheti. Folytatja költői, irodalomszervezői munkásságát, s az Ahmatovával való végleges szakítás után újra megnősül. S váratlanul – 1921. augusztus 3-án – letartóztatják azzal a váddal, hogy részt vett a Tagancev-féle fehértiszti összeesküvésben. Az egész irodalmi élet, még Gorkij is megmozdul az érdekében, de a CSEKA hajhatalan – bár a költőre csak azt tudják rábizonyítani, hogy ismerte az összeesküvés

vezetőit (hogyan ismerte volna – tisztársai voltak), halálra ítélik és az ítéletet augusztus 24-én végre is hajtják. Ő lett a bolsevik „igazságszolgáltatás” első költőáldozata, akinek halála még nem félelmet és meghunyászkodást, hanem értetlenséget és felháborodást váltott ki az orosz értelmiségben. A viharos tiltakozás egyik kiváltója volt a szovjet kormányzat újabb intézkedésének, amelynek értelmében értelmiségiek – tudósok, írók, művészek – százait utasították ki a Szovjetunióból. (Breznyev a hetvenes években tért vissza ehhez a gyakorlathoz – 1. Szolzsenyicin, Brodskij külföldre száműzése.) Lenin ez idő tájt mondta az orosz intelligenciáról: „Ez nem a nép agya, hanem a szára.”

Gumiljov tragikus pusztulása árnyként vetül az életművére. Vessünk rá némi fényt: azt, ami a verseiből árad!

BAKA ISTVÁN

A nyugalmazott (17.)

PODMANICZKY SZILÁRD

Igazából csak most, ahogy sétáltam az utcán, csak most vettem észre, hogy mekkora dombnak az oldalában laktam, azaz tanyáztam. Valahogy soha nem tudtam jó oldaláról megfogni ezt a dombot, hogy miért építkeznek vastag falú, betonházakba az emberek a domb oldalára. Talán ez egy másik legenda része. Azért szeretném majd tudni, hogy melyik legenda homályosítja el a másikat, az enyém a domb legendáját, vagy pedig én kerülök a domb alá. A másodiknak nagyobb a valószínűsége, mert nem vagyok egy nagy legendagyáros, s az emberek agyában az apró részletek összerakása után megvilágosodik a tűz, az pedig, hogy nekem valamilyen varázserőt tulajdonítsanak, menten szertefoszlik, ha rábukannak holttestemre a tóparti tisztáson, ahol a vadászmaster pillant meg fáciantollas, zöld kalapjában, és azt fogja hinni, tudom, hogy majd azt hiszi, piknikezek. Fene azt a csapongó fantáziáját. Persze nem tudom pontosan, hogy mekkora a domb legendája, hogyan terjedt ez a sok föld szájról szájra, így aztán már minden változat kellőképpen félreérthető, s csak a „magasban lakó” tudja, miképpen bújik meg az igazság és a valóság a legenda fenekén. Egy változatról én is tudomást szereztem. Úgy este hét óra tájban, egy hosszú, unalmas nap alkonyatba hajló árnyai között. Mikor a csizmanadrágom bordázata mentén gyufaszálakat meg apró hánccsarabokat húzogattam, arra lettem figyelmes, hogy két imbolygó árnyék nyújtózik be az ablakom. Először azt hittem, hogy már megint a szellemek, de még túl korai volt az időpont egy jó kis szellemjáráshoz, aztán a hangjukat is meghallottam, minden kétséget kizáróan emberek álltak az ablakom alatt. „Tegnap éjjel nem érezted, mintha megmozdult volna a domb?” „Biztosan megint berúgtál.” „Hogy képzeled, ha azt mondom, hogy nem iszom többet jövő karácsonyig, akkor ez azt jelenti, hogy jövő karácsonyig nem iszom.” „Nem tudok én rajtad elmenni. A múltkor is azt ígérted, hogy nem vered meg többet az asszonyt, aztán másnap este megint sikoltozást hallottam tőletek, mikor hazafelé igyekeztem azzal zsák lopott herével.” „Félreérted, csak hangosan néztük a tévét.” „És a mentő miért jött ki, na?” „Miért-miért? Jó feje vagy! Különbösen meg mit magyarázkodok itt neked?!” „Jól van na!” „Aztán meg azt ismered-e, mit tartanak az öregek a dombról?” „Nem, utálom én öregekkel beszélni.” „Azt mondják, hogy régen itt nagy pusztaság állt, közepén egy házikóval, amelyikben egy kéjgyilkos lakott. A törvény emberei nem tudták rajtakapni, bár száznál is több asszonyt erőszakolt meg, úgy, hogy azok mind behaltak az aktusba, aztán úgy ásta el őket a háza körül, hogy nyomuk sem maradt. Egyik éjjel hatalmas vihar támadt, kavargott a por, döngött, villámlott, eső egy csepp se hullott, a halott nők testnedve párolgott a földből, majd egyszerre megnyitak az elrejtett sírok, és a több száz elásott asszony rávetette magát a kéjgyilkosra, a vihar betemette őket porral, sárdarabokkal, és reggelre itt állt a domb.” Aztán a két árny visszahúzódott az ablakomtól, és csendben, nyomtalanul eltűntek. Még óráig néztem az árnyak helyét, míg végül alászállt az alkonyat és vak sötétség borította a szobámat. Akkor éjszaka nyugtalanul hanykolódtam az ágyamon, több ízben csurom vízre izzadtam magam, a lábaim közé csúsztatott kezeimről ömlött a veríték, és reggelre olyan bűdös lett a szobában, mintha az a bizonyos pára, ami a földből kiszállt, beleette volna magát a falakba, a deszkákba, szövetekbe, és legfőképpen a levegőbe. Attól a naptól kezdve gondoltam, hogy rajtam is beteljesül minden, ami ebben a ménkű nagy pusztulásban elérheti az embert, hogy én se leszek kivétel, hiába is akarnám megúszni, hiába is képzelem azt, hogy majd az én pusztulásomat kegyesen hajtja végre a „fent lakó”, hogy olyan szépen és díszesen fogok elpatkolni, ha ugyan elpatkolok, mint egy ünnepelt versenyló, de mindezek előtt boldoggá leszek, s nem mint egy darab hús, csak céltalan bolyongással töltöm ezt a megfordíthatatlan, csöppnyi időt.

NYIKOLAJ GUMILJOV VERSEI

Szonett

Mint konkvisztádor, vaspáncélba bújva,
E földön könnyű szívvel járok én,
Hol édent lelve kertes lágy ölnél,
Hol éjlő mélységek fölé hajolva.

Ködöt dagaszt csillagatlan borúja
A mennynek... ám vidít a vak remény,
S hiszek derengő csillagomban, én,
A konkvisztádor, vaspáncélba bújva.

S ha ezen a világon nem lehet
Széttörni az utolsó láncszemet,
Hát jöjjön a halál, akármiféle!

Megvívok véle, és ha végzetem
Lesújt reám, talán halott kezem
A kék virágot leszakítja végre.

Halál

Sápadt arccal, hamuszín ruhában
Jössz felém, szelíd szemű leány.
Nem ilyennek látalak korábban,
Kürtök, csengő kardok évadán.

Aranylőán-mámoros, robogtál,
Kitakarva fénylő kebledet.
Vérszínű ködökbe hasítottál
Utat, mely a mennyekbe vezet.

Mint az örök szomjú Asztreiának,
Mély volt és csodás tekinteted,
És a vér is sebesebben áradt,
S izmosabbak lettek a kezed.

Más vagy mostan, de tebenned én e
Régi álmatag felismerem.
Csalogattál mennyek énekével,
S megtaláljuk egymást odafenn.

Káin utódai

Nem hazudott a bús-szigorú szellem,
Ki nyert a hajnalcsillagtól nevet,
Mondván: „Ezen gyümölcsötől istenek
Lehettek, s nem vár büntetés a mennyben.”

Ifjaknak megnyílt minden út a térben,
Az agg tilos dologba foghatott,
A szűz borostyánmagvakat kapott,
És egyszervű bújt hozzá hófehéren.

Mért görnyedünk, erőnk-elhagyva, mi,
Mért hisszük, elfelejtett Valaki,
A hajdani kísértéstől riadtan,

Ha akaratlanul két gyenge ágat,
Fűszálat, két botocskát, zsenge szírat
Egy kéz egymásra tesz keresztalokban?

Fák

Tudom, a fáknak adatott csupán
A létezés fensége, minékünk nem,
A földön, csillagok szelíd hugán,
Ők itthon vannak, ám mi idegenben.

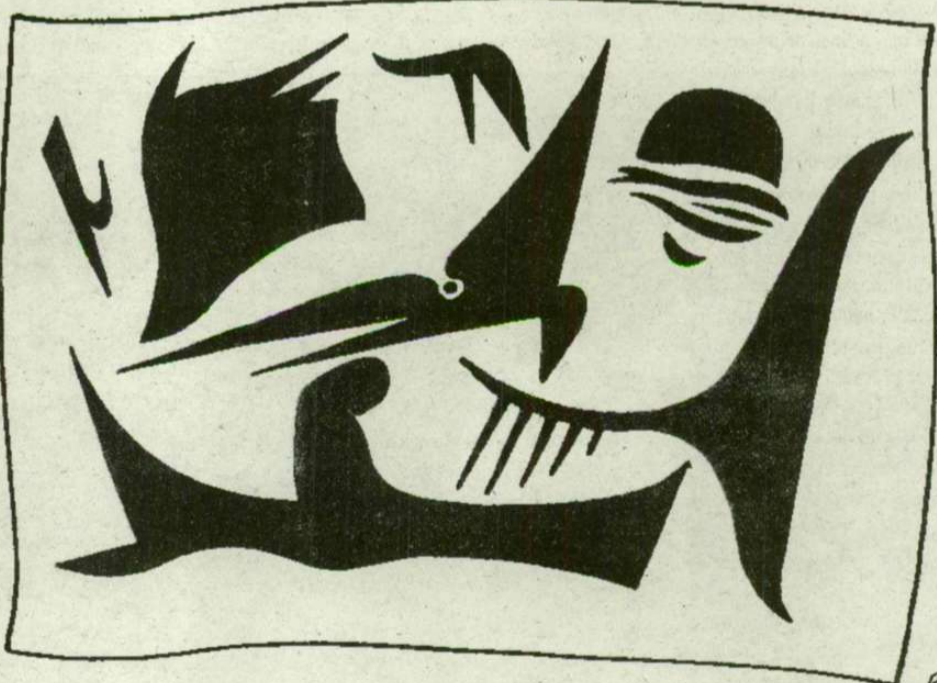
Őszvégi, elsivárult réteken
Állnak vörösréz alkonyat, borostyán
Hajnal színét ellesve, ékesen, –
Zöld és szabad nép tábora a pusztán.

Tölgyek között is vannak Mózesek,
S pálmák közt Máriák... A lelkek egyre
Egymásnak küldöz halk üdvözléket,
Rábízva éjben áramló vizekre.

S földmelyben, míg gyémántot köszörül,
Gránitba vág, arról fecseg a forrás,
Dalol, kiált – a tört szil merre dül,
S hol lombosodnak épp a szikomorfák.

Ó, bárcsak én is lennék oly hazát,
Hol nem kell énekelni és zokogni,
Csak végtelen évezredekben át
Némán az égi kékbe magasodni.

(Baka István fordításai)

GÖBLYÖS RÓBERT RAJZA